

УДК 378.147:811.111(07)

*Ольга Тамаркіна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Сумського національного
аграрного університету*

ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ ЩОДО САМОСТІЙНОГО НАВЧАННЯ

В даній статті автором розглянуто питання внутрішньої мотивації студентів щодо самостійної роботи, можливості проявити себе як особистість, яка може правильно організувати своє навчання не лише протягом аудиторних занять, а і поза ними. Внутрішня мотивація спонукає студента до постановки цілей, є джерелом прагнення до особистого успіху.

Ключові слова: *активність, мотив, мотивація, самостійність, самостійне навчання, пізнавальна діяльність, навчальна діяльність.*

В данной статье автором рассматривается вопрос внутренней мотивации студентов к самостоятельной работе, возможности проявить себя как личность, которая может правильно организовать свое обучение не только во время аудиторных занятий, но и вне их. Внутренняя мотивация побуждает студента к постановке целей, является источником стремления к личному успеху.

Ключевые слова: *активность, мотив, мотивация, самостоятельность, самостоятельное обучение, познавательная активность, учебная деятельность.*

The author examines the matter of inner motivation of the students, as to individual work, the opportunities to express themselves as individuals, who can properly organize their own learning, not only during their classes but also after them. Internal motivation encourages students to set the goals and it is considered as the source of the aspiration for personal success.

Key words: *activity, motive, motivation, self-activity, self-education, cognition, educational activity.*

В сучасних умовах у вищих навчальних закладах виявляється тенденція до зростання ролі самостійної діяльності студентів щодо оволодіння знаннями, навичками та вміннями.

Наукові дослідження та накопичений у вишах досвід переконують, що без систематичної організованої і цілеспрямованої самостійної роботи неможливо стати висококваліфікованим спеціалістом, а головне –

неможливо самоудосконалюватися після закінчення вишу в процесі професійної діяльності. Саме тому, самостійна робота студентів розглядається як найважливіша складова їх пізнавальної діяльності, потужний резерв покращення якості освіти, посилення ефективності навчально-виховного процесу.

Проблема формування мотивації знаходиться на стику навчання й виховання. Це означає, що увага педагогів та психологів повинна бути не тільки спрямована на здійснення студентом навчання але і на те, як і що відбувається у розвитку особистості студента в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Формування мотивації – це виховання у молоді ідеалів, створення системи цінностей, пріоритетів соціально прийнятних в українському суспільстві, у поєднанні з активною поведінкою учня, що означає взаємозв'язок між усвідомленими та реально діючими мотивами, єдність слова, діла та активної життєвої позиції учня. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема мотивації щодо самостійності в навчанні у студентів зводиться не лише до набуття професійних знань та значущих практичних вмінь, а й потребує адекватних та ефективних шляхів її розвитку як особистісної риси. Розглядаючи дану проблему, ми звернулися до наукових праць видатних педагогів та психологів, а саме: Л. Божовича, В. Буряка, Л. Гапоненко, Г. Костюка, С. Максименка, А. Маркова, В. Репкіна, С. Рубінштейна та ін.

Метою даної статті є виявлення внутрішньої мотивації студентів ВНЗ щодо самостійного навчання через навчальну та пізнавальну активність.

Самостійна робота студентів призначена не лише для оволодіння кожною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи взагалі: в навчальній, науковій, професійній сфері, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення, вихід з кризової ситуації і т.д. При цьому слід виходити з рівня самостійності абітурієнтів та вимог до рівня самостійності випускників з тим, щоб за період навчання шуканий рівень був досягнутий.

«Люди поринають у діяльність заради неї самої, а не для досягнення яких-небудь зовнішніх нагород. Така діяльність є самоціллю, а не засобом для досягнення іншої мети» [6].

Так як студенти в процесі самоорганізованої пізнавальної діяльності знаходять різну інформацію, то для надання результатів потрібно створення діалогового простору, де у кожного учасника є можливість активно проявити свою суб'єктивну позицію, дотримуючись культурних норм поведінки. В сучасній концепції іншомовної освіти основним критерієм є політкультурна мовна особистість.

В цілому, мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів повинна бути пов'язана з пошуком внутрішніх умов зростання

ефективності навчальної діяльності. Тому, одним з ключових засобів розвитку мотиваційної сфери особистості студента є спеціально організована діяльність, засова на факторах, які впливають на активізацію спеціально організованої самостійної роботи студентів.

Отримання престижної професії дозволяє реалізувати всі види потреб людини та розуміння цього формує в нього настільки потужну мотивацію до навчання, що виникає комплексна здатність до самонавчання.

Основна ідея керування процесом самостійної роботи студентів складається з необхідності організувати цей процес таким чином, щоб студенти не лише поширювали свій об'єм знань, отриманих під час аудиторних занять, але й шляхом самостійного пошуку оволодівали методами наукового пізнання, формували вміння займатися самоосвітою, розвивали цікавість і смак до творчого підходу в своїй самостійній роботі й таким чином виробляли або удосконалювали в собі якості, властивості, риси характеру, значущі для вдалого виконання професійних функцій. Таким чином, правильно організована самостійна робота має не лише навчальне, а й особистісно-професійне значення.

Внутрішні пізнавальні процеси в роботах С. Максименко [3], В. Репкіна [5] представлені як співвідношення між теоретичним мисленням й результативністю оперування теоретичними знаннями, між свідомістю й рефлексією як здатністю відображати буття і самого себе. На цьому рівні відбувається специфічне перетворення та привласнення способів оволодіння знаннями. Водночас, теоретичні знання стають частиною свідомості і впливають на розвиток самостійності.

В процесі навчальної діяльності навчаючий переймає досвід старшого покоління через безпосередній контакт з навколишнім світом, але отримані знання набуваються самостійно. Щоб обґрунтувати важливість ієрархічної послідовності розвитку самостійності у внутрішніх процесах навчальної діяльності, ми представимо її структурно (рис. 1).

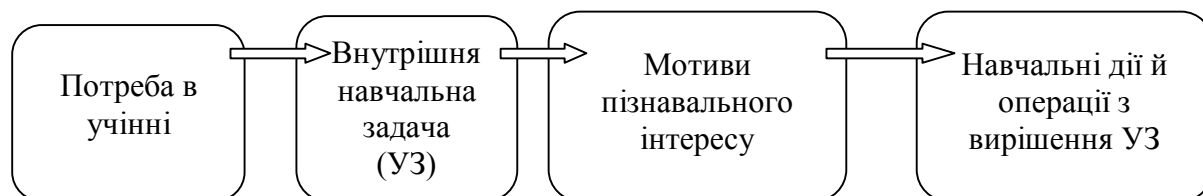

Рис. 1

Перш за все, *потреби в учінні* як такі, стають дериватом (від лат. *derivatus* – відведений) «навчального життя» студента. Потреби як спонукання до дії в учінні проявляються в бажаннях, намаганнях, хотінні засвоювати теоретичні знання. Потребу до навчання Н. Талізін розглядає як найголовніший психологічний механізм спонукання *активності*

суб'єкта навчання, здібності переборювати труднощі. Учена наголошує на тому, що «рівень цілеспрямованості навчання залежить від того, наскільки людина вміє бачити і ставити перед собою далекі, перспективні, суспільно-значимі цілі і наскільки вона спонукається усвідомленими провідними мотивами» [7, с. 201].

Характерною рисою потреб є її осмисленість, тобто вмотивованість дій. *Мотив* – це те, що зумовлює прагнення людини до даної, а не будь-якої іншої *мети*. За визначенням Г. Костюка, «генетично первинною основою мотивації людини є її *первинні і вторинні потреби*... Ці потреби усвідомлюються й переживаються людиною, завдяки чому в неї виникають спонукання до дій, спрямованих на задоволення» [2, с. 424]. Мотиви мають у своєму змісті елементи особистісних спрямувань, усвідомлених з певною метою. У навчальній діяльності особливо важливо визначити умови прояву і формування мотивів. Мотиви мають різнобічний характер, проте головна їх функція – це усвідомлений вибір дій задовольнити потребу. Мотив не може стати внутрішнім стимулом до дії, якщо він не отримав суб'єктивного стимулювання від психологічного феномену – потреби.

Існують різні класифікації мотивів навчальної діяльності. Найбільш поширену класифікацію є запропонована модель мотивів А. Марковою [4].

Перша група мотивів пов'язана з розумінням учнями вчення із почуття відповідальності тощо, *друга* – визначається пізнавальною потребою, *третья* – пов'язана зі звичкою до систематичних занять, із прагненням до самовиховання, *четверта* – особистим успіхом: честолюбством, почуттям власної гідності.

Мотиви класифікуються, виходячи з відношення мотиву до мети: *перша група* – мотиви, в основі яких лежать широкі суспільні цілі, які ведуть до порозуміння суспільної значимості навчальної діяльності, навчання як обов'язку; *друга група* – мотиви, які мають своїм джерелом прагнення до особистого успіху, тобто на перший план виходить особистий сенс і значення; *третья група* – мотиви, які виникають із пізнавальної потреби. Як вид діяльності того, хто навчається, головним джерелом пізнавальних мотивів виявляється сам процес навчання [4].

Вивченню мотивів навчальної діяльності приділяється велика увага як у психологічних дослідженнях, так і в дослідженнях із дидактики. Розробки зазвичай ведуться в багатьох напрямках: мотиви учіння за різними віковими групами; структура механізмів дії мотивів пізнання й динаміка їх розвитку; формування мотивів навчання; дослідження умов розвитку активності й самостійності в навчальній діяльності; розширення змісту мотиву учіння в контексті соціально-економічних змін у суспільстві тощо.

Визначено, що мотиви навчальної діяльності можуть бути різними,

але основним мотивом є *пізнавальний інтерес*. Узагальнення ознак мотивів пізнавальної діяльності дозволяє визначити їх взаємозв'язок у всій сукупності своїх дій, ставлень й устремлінь до навчання:

1) *готовність і здатність до різних видів навчання* як у практичному, так і в теоретичному плані;

2) *схильність до експериментування*, яка проявляється в небажанні все брати на віру, а в прагненні все самостійно перевірити й особисто переконатися;

3) *підвищена інтелектуальна активність*, яка стимулюється не тільки природною віковою допитливістю, але й бажанням розвивати, демонструвати всім навколо свої здібності, отримати високу оцінку;

4) *рефлексія інтелектуальних здібностей*, особливо оперування понятійним апаратом, удосконалене вміння користуватися ним логічно й абстрактно;

5) *усвідомлення змісту практичного значення теоретичних знань*, які в майбутньому використовуються у професійній діяльності.

Отже, для формування стійкого мотиву як пізнавального інтересу необхідно враховувати розвиток рефлексії. Так, В. Давидов доводить, що *рефлексія* в навчальній діяльності становить процес *співвідношення засобів дій*, які здійснюються в особливих умовах, серед яких взаємодія суб'єктів навчання є вирішальною для успішного засвоєння навчального матеріалу.

За визначенням І. Кона, рефлексія – це «вміння суб'єкта заступати позицію спостерігача й управляючого відносно самого себе, своїх дій і думок, передбачає також вміння ставити в позицію дослідника відносно іншої «діючої особи», з якою даний суб'єкт взаємодіє». У дослідженнях Л. Гапоненко доведено, що рефлексивне спілкування в навчальній діяльності – це психологічна умова розвитку «внутрішнього монологу, внутрішнього діалогу, внутрішнього поліфонічного діалогу (полог), які, відповідно до рівня сформованості забезпечують вербальну і невербальну поведінку за їх культурною ознакою в зовнішніх проявах» [1, с. 162].

Наступним фактором розвитку самостійності в навчальній діяльності є «внутрішня учбова задача». Уведене поняття поглиблює її ознаки, зміст і специфіку. Так, творче мислення, яке відбувається у процесі вирішення учбової задачі, розкривається на матеріалі різних варіантів утруднення умов їх вирішення. Отже, процесом розв'язання учбової задачі є безперервна взаємодія мотивів пізнання нового.

Г. Костюк розглядає самостійність важливою ознакою суб'єкта учіння. «Вирішальна роль у засвоєнні кожного поняття належить *мисленнєвій активності як прояву самостійності* того, хто навчається, визначати шляхи вирішення задачі» [2, с. 226].

Систематизація теоретичного аналізу дозволяє узагальнити його схематично (рис. 2).

Рис. 2

Отже, за результатами теоретичного аналізу, представленого внутрішніми факторами розвитку самостійності в навчальній діяльності, потреба до навчання є ключовим психологічним механізмом, який обумовлює спонукання студента до: самовизначення мети учіння в рамках свого життєвого шляху; визначення індивідуального стилю навчальної роботи; розвитку наукового вирішення професійних завдань. Генералізація потребнісно-мотиваційної сфери, розвиток пізнавальних процесів, дієво-операційні способи вирішення учбової задачі та рефлексія цих процесів створює методологічну основу сприйняття й оволодіння професійною компетентністю

Отже, завдяки внутрішній мотивації щодо самостійності студент досягає: 1) здібності до *цілеспрямованої активності* як ознаки усвідомленої саморегуляції в навчальній діяльності; 2) здібності до *ініціації систематизації й узагальнення* теоретичного матеріалу, представленого в навчальній дисципліні; 3) здібності *будувати навчальне співробітництво* з обміну й збагачення опосередкування теоретичного матеріалу в практиці.

Таким чином, визначення внутрішньої мотивації студентів щодо самостійного навчання будується на основі процесу набуття знань та умінь. Важливою умовою розвитку внутрішньої мотивації сучасного студента є й особистість викладача, й характер його відношення до роботи. Тобто, викладач сам має бути прикладом і викликати в ньому потребу в навчанні. Співпраця та порозуміння між викладачем і студентом були і залишаються головною руховою силою в формуванні мотивації щодо навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гапоненко Л. О. Рефлексія як умова розвитку особистості : монографія / Лариса Олександрівна Гапоненко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – 175 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
3. Максименко С. Д. Психологічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні / С. Д. Максименко // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : III Міжнародна науково-практична конференція (27–29 листопада 2008). – К., 2008. – С. 95–104.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Репкин В. В. Стрoение учебной деятельности / В. В. Репкин // Вестник Харьков. ун-та. – Серия : Психология. – 1976. – № 132. – Вып. 9. – С. 10–16.
6. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1959. – 324 с.
7. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : МГУ, 1975. – 343 с.